

УДК 371.1:372.853

Опачко Магдаліна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки та психології

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розкривається сутність управлінської компетентності вчителя фізики. Вона формується у процесі управлінської діяльності і ґрунтується на управлінській культурі, зміст якої розкривається через осмислення світоглядної культури, культури мислення, культури організації взаємодії у процесі навчання фізики. Управлінська компетентність забезпечує ефективність реалізації цілей і завдань дидактичного менеджменту як системи управління навчанням і розвитком особистості в процесі інтелектуальної праці. Формування управлінської компетентності забезпечується створенням умов для розвитку управлінської культури вчителя у освітньому середовищі вищої школи як у змісті спеціально організованої діяльності у процесі вивчення курсу “Основи педагогічної майстерності” магістрами-фізиками, так і в період проходження студентами педагогічних практик.

Ключові слова: культурологічний підхід, управлінська діяльність, управлінська культура вчителя, управлінська компетентність педагога.

Вступ. Стратегія сучасної системи вищої освіти, в тому числі педагогічної, спрямована на пошук відповідей на виклики глобалізації, на осмислення нових економічних, соціальних, політичних і соціокультурних реалій, які склалися на рубежі тисячоліть, на опрацювання новітньої освітньої філософії і політики. Трансформація освітньої парадигми в сучасних умовах розвитку суспільства передбачає зміну соціально-культурного статусу учасників педагогічного процесу. Учень (студент) із пасивного об'єкта педагогічного впливу стає активним суб'єктом у оволодінні змісту навчання. У професійній діяльності педагога, що охоплює систему зв'язків “вчитель-учні”, переноситься акцент із функції формування на функції “управління”, “координування”. Отже управління засвоєнням знань учнями стає однією з важливих функцій у професійній діяльності педагога.

Зважаючи на те, що “сама освіта поступово утверджується у якості стратегічного ресурсу розвитку цивілізації” [1, с.507], інакше культури людства, освіта є основним соціальним інститутом, який відтворює культуру суспільства, то правомірно саму систему підготовки ключових суб'єктів функціонування і розвитку освіти розглядати як систему формування культури професіонала-освітянина, який поширює і збагачує соціально-культурний досвід нації і людства. Саме тому нам видається доречним розгляд управлінської компетентності педагога в культурологічному контексті його підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У глобальному розумінні культуру розглядають як: загальний розвиток суспільства, його освіти; суму суспільних досягнень; специфічну систему норм, цінностей і смислів, що відрізняє одне суспільство від іншого; духовний вимір довірливої діяльності [5, с.34-35]. Культура є важливою складовою частиною загального механізму соціальної регуляції і форми самореалізації соціуму, людини.

Феномен “культура”, як зауважує С.Вітвицька, – багатозначний, відрізняється складністю та варіативністю, але сутність культури – гуманістична, людинотворча [3, с.79].

В.Сагарда, розмірковуючи про шляхи розвитку сучасної системи підготовки педагогів, наголошує, що вона повинна забезпечити формування триєдиного пласту культури педагога, складовими якого є науково-фахова, науково-професійна і фахово-професійно-технологічна. Системними органічними зв'язками цього пласту виступають світоглядна, методологічна, мето-

дична, екологічна, духовна, комунікативна культури, культура спілкування [12, с.39].

П.Решетніков [11], обґрунтовуючи підходи до конструювання моделі культурологічної підготовки спеціаліста на основі представлення життєдіяльності людини як сукупності її відношень до зовнішнього світу, виокремлює такі її складові: екологічну, технологічну, правову, політичну культури, культуру сімейних стосунків, комунікативну, гносеологічну, економічну культури.

Окремі аспекти культурологічного підходу у підготовці вчителя фізики розкрито у роботі П.Атаманчука та В.Мендерського [2] (у моделі освіти освітня доктрина розглядається як методологічний засіб соціально-культурного й державного препарування мети освіти на чинники морального, інтелектуального, духовно-культурного, науково-технічного, економічного й кадрового характеру); А.Павленка, Т.Попової [9] (проблема культурологічного виміру сучасної фізичної освіти); В.Сагарди [12] (обґрунтування складових системи підготовки педагогічних кадрів на основі культурологічного підходу в освіті) тощо.

У попередніх дослідженнях нами розглядалась сутність дидактичного менеджменту як системи управління навчанням (фізики) у філософському контексті [6]; обґрунтовано компоненти дидактичного менеджменту [7-8]. Ефективність реалізації змісту дидактичного менеджменту забезпечується окрім професійної (що складається із фахової, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної компетентностей) управлінською компетентністю. Її формування ґрунтується на управлінській культурі педагога. Потребою обґрунтування змісту управлінської компетентності педагога, виявленням умов її формування обумовлена актуальність дослідження.

Визначення мети та завдань дослідження. Мета дослідження полягає у розкритті сутності управлінської компетентності, ефективності реалізації якої визначається управлінською культурою педагога. Досягнення мети уможливилось послідовністю виконання завдань: 1) розкриттям сутності культурологічного підходу як одного з методологічних у розробці сучасних освітніх проблем; 2) визначенням складових управлінської культури педагога; 3) розкриттям взаємозв'язку і взаємозалежності між управлінською культурою та управлінською компетентністю педагога.

Виклад основного матеріалу. У традиційному розумінні функцію управління часто ототожнювали (підмінювали, трактували) з контролем за процесом і результатами навчання. В умовах особистісно орієнто-

ваної освіти посилюється її роль як осередку культури, як носія історико-культурних надбань і цінностей, прогнозованих результатів освітньо-культурного впливу. Відтак управлінською діяльністю педагога, її культурною визначатиметься рівень взаємодії у педагогічному процесі та стиль управління розвитком особистості в процесі навчання і виховання. Утвердження культурологічного підходу в якості методологічного у вирішенні проблем сучасної освіти обумовлене, насамперед, потребою розробки і освоєння принципу “діалогу культур” (Лутай В.).

Культурологічний підхід, таким чином, виникає як методологічний принцип у “зближенні культур”: йдеться як про діалог науки і культури, так і про розуміння “... тих процесів, що проходять у Європі, державі і суспільстві” [10, с.131].

Нова освітня парадигма, що орієнтує розбудову освітнього процесу у площині особистісного, гуманістичного, плюралістичного і демократичного підходів опирається на сприйняття синергетизму як невід’ємної складової життєдіяльності світу, в тому числі, і соціальних систем (А.В.Кушнір). Принцип діалогу культур впливає із синергетичної природи функціонування соціальних, в тому числі, освітніх систем. Його використання надає системам “відкритості”, тобто унеможливає їх деградацію, розпад. Діалог мислиться не тільки як спосіб зближення культур, а й методологія “прориву” – нового, вищого рівня розвитку систем.

Культурологічний підхід до професійної підготовки педагога дозволяє розглядати її крізь призму: 1) історико-культурного досвіду підготовки вчителя та його використання у сучасній вищій школі; 2) становлення і розвитку науки під впливом освіти і культури, що відображено у змісті фахової складової підготовки вчителя і є потужним джерелом для аксіологізації знань. Саме це має на увазі академік С.Гончаренко, зауважуючи: “Вивчення історії природничих наук – це шлях реалізації “гуманітарного потенціалу природознавства” [3, с.9]; 3) європейських стандартів підготовки фахівців, якість якої описується і оцінюється у “одиницях” компетенцій і компетентностей.

Розгляд управлінської компетенції (як кола повноважень) вчителя у контексті культурологічного підходу дозволяє “розширити” межі застосовності від контролю за рівнями засвоєння учнями фізичного знання до цілісного процесу, який охоплює: власне управління процесом засвоєння знань учнями; конструювання дидактичного процесу (у дидактичному розумінні – це процес розробки учителя дидактичної моделі навчання); моделювання змісту навчання, навчально-комунікативних ситуацій; діагностику динаміки процесу засвоєння; прогнозування (передбачення) “зони найближчого розвитку” учнів; контроль і корекцію.

Ефективність управлінської діяльності визначається сформованістю властивостей і якостей, що відображені у змісті базової культури педагога (світоглядна культура, культура мислення, культура організації взаємодії), і у площині професійної педагогічної діяльності реалізується через систему компетентностей: методологічної, предметно-фахової, методичної, психолого-педагогічної, технологічної, інформаційно-технологічної.

Розуміючи під управлінською компетентністю педагога здатність до управління розвитком особистості в процесі навчання і виховання, зауважуємо основоположне значення гуманістичної світоглядної культури. Як відмічає В. Андрущенко, “... в процесі становлення майбутнього вчителя формування світоглядної культури має особливий сенс: завдяки світоглядній культурі означені якості – професіоналізм, майстерність і знання психології особистості, що навчається і виховується, – інтегруються в цілісну, визначену систему духовного

ства вчителя, його характеру, поведінки, діяльності” [1, с.461]; воно “обумовлює споглядально-розуміюче і, разом з тим, діяльне, перетворювальне, творче ставлення людини до світу <...>; оволодівши світоглядною культурою вчитель несе з собою (в собі) потужний світоглядний і культурний, а отже, світло- і людяно творчий потенціал, який передається дітям” [1, с. 462-463].

Мистецтво управлінської діяльності ґрунтується на управлінській культурі педагога, яка в свою чергу опирається на світоглядну культуру (див. рис. 1). Саме світоглядна культура, на нашу думку, відображає рівень методологічної, історико-культурної освіченості вчителя фізики, що знаходить своє відображення у знаннях сутності конкретних історичних етапів розвитку науки, місця, ролі і значення наукових відкриттів, теоретичних і практичних здобутків у галузі природознавства для розвитку суспільства в цілому, для суспільного прогресу.

Світоглядна культура педагога є підґрунтям методологічних установок та системи ціннісних орієнтацій особистості.

Ефективність управлінської діяльності педагога, багато в чому, визначається культурою мислення. Культура мислення ґрунтується на світоглядній культурі і є індивідуальною характеристикою особистості педагога. Це своєрідне поєднання світоглядної культури та індивідуальних параметрів когнітивної сфери особистості, що разом утворюють неповторність, індивідуальність стилю його мислення. Ця єдність у процесі управлінської діяльності вчителя трансформується у стилі управління.

Культуру мислення можна описати наступними параметрами: практичністю; орієнтацією на розв’язання різних професійних задач; творчістю; імовірнісним характером аналізу фізичних явищ, фактів, процесів; системністю; діалектичністю; логічністю і конкретністю; опорою в діяльності на сучасні наукові уявлення, усвідомлюваністю явищ і процесів на основі наукових знань; опорою в діяльності на результати діагностичних випробувань; врахуванням меж ефективності використання засобів навчання і виховання; володінням професійним понятійним апаратом; володінням важливими мисленими операціями; орієнтацією у мисленні на діалог з іншими людьми, на розуміння і повагу інших думок, точок зору тощо.

Культура організації взаємодії як основа управлінської діяльності вчителя визначається культурою мови і мовлення, культурою спілкування і внутрішньою культурою особистості педагога, що в свою чергу, є складовими професійної педагогічної майстерності.

Розуміючи під управлінською складовою підготовки педагога формування системи уявлень про сутність дидактичного менеджменту як системи управління навчанням і розвитком особистості в процесі інтелектуальної праці, визначаємо зміст управлінської компетентності, сформованістю якої забезпечується ефективність реалізації цілей і завдань дидактичного менеджменту.

Виявлення умов ефективності формування управлінської компетентності вчителя фізики передбачає виокремлення сутності її компонент: когнітивного та операційного. Когнітивний компонент (знання) є теоретичною основою управлінської підготовки вчителя. Він передбачає оволодіння знаннями, які допомагають на практиці створювати систему засобів та прийомів для досягнення професійної мети, орієнтуватися в сучасних тенденціях розвитку дидактичних моделей та відповідних їм моделей управління, планувати свою діяльність, оцінювати її результативність, використовуючи технології самоменеджменту.

Ці знання реалізуються у змісті практичної діяльності майбутнього вчителя. Вони тісно пов’язані з умін-

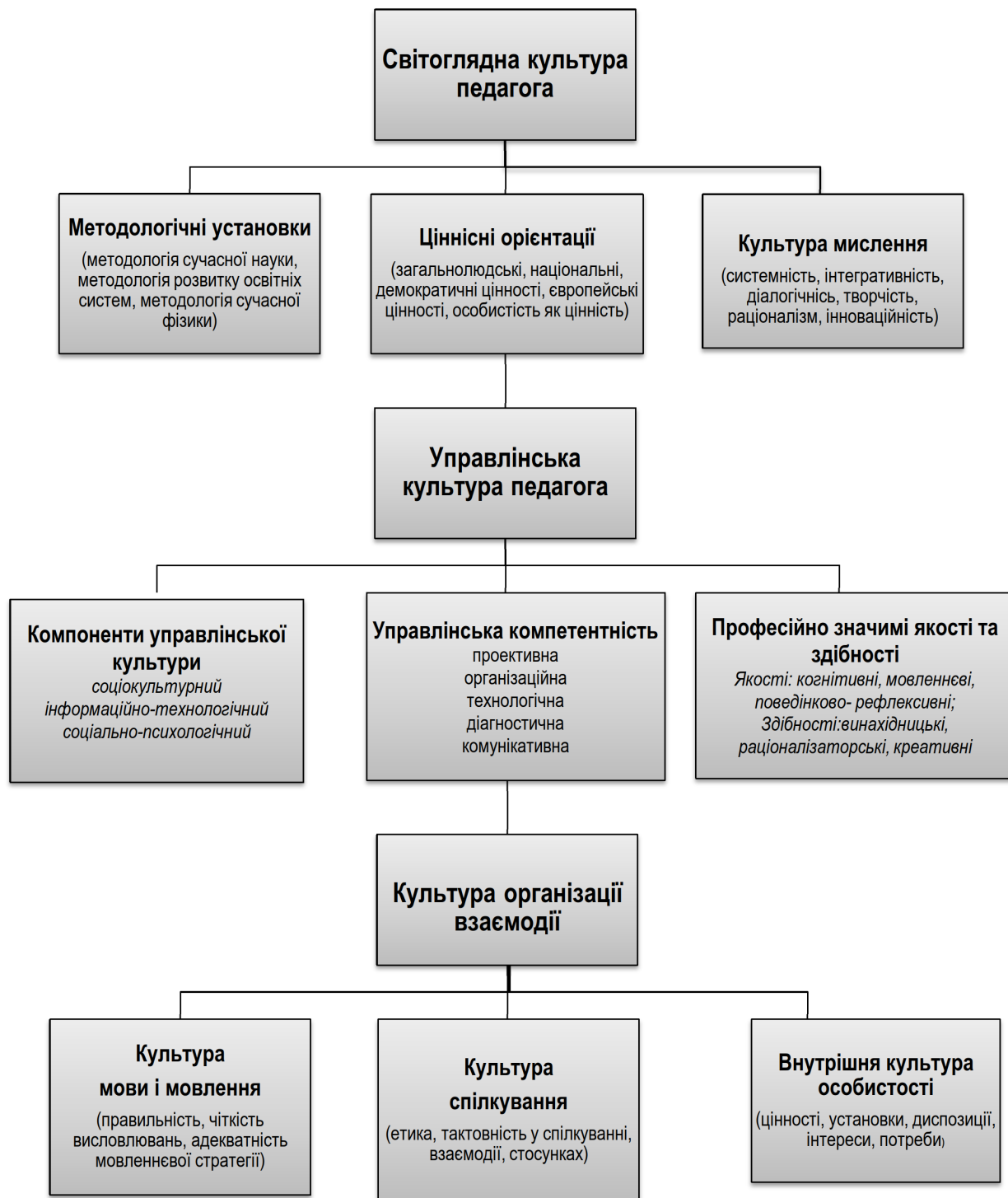

Рис. 1. Взаємозв'язок управлінської культури педагога із світоглядною та культурою організації взаємодії

нями, які складають операційний компонент управлінської компетентності.

Формування управлінської компетентності вчителя фізики забезпечується як у змісті спеціально організованої діяльності з проектування системи управління навчанням фізики (на прикладі розробки опорної теми) у процесі вивчення курсу “Основи педагогічної майстерності”, так і в період проходження студентами педагогічних практик. Досвід засвоєння і апробації змісту дидактичного менеджменту дозволяє визначити умови ефективності формування управлінської компетентності педагога.

Серед умов визначаємо:

- створення дидактичного середовища для проектування системи управління навчанням фізики, що складається із діялісно-цільових блоків, які охоплюють: 1) розробку методичної системи з фізики (на прикладі опорної теми); 2) організацію та управління навчанням; 3) моделювання дидактичного середовища і дидактичної взаємодії; 4) діагностування, самодіагностика та самоменеджмент.

- забезпечення соціально-психологічного супроводу студентів, включених у розробку системи управління навчанням фізики в школі з метою методичного

консультування, педагогічної підтримки та психологічної допомоги у проектуванні власної діяльності на площину майбутньої професійної, стимулюванні розвитку здібностей (проективних, комунікативних, методичних, управлінських), формуванні індивідуального стилю управлінської діяльності.

Висновки. Дослідження проблеми підготовки вчителя до управлінської діяльності в контексті культуротворчої освітньої парадигми дає підстави зробити деякі узагальнення:

1. У класичному (традиційному) вимірі під управлінням здебільшого розуміли контроль успішності засвоєння учнями системи фізичного знання. Культурологічний контекст підготовки вчителя фізики уможливує представлення управлінської діяльності як цілісного процесу, що охоплює проектування системи управління навчанням фізики в школі.

2. Культура управлінської діяльності педагога опи-

рається на базову культуру педагога (світоглядну культуру, культуру мислення, культуру організації взаємодії у процесі вивчення фізики) і реалізується у професійній діяльності через систему компетентностей: методологічної, предметно-фахової, методичної, психолого-педагогічної, технологічної, інформаційно-комунікативної та управлінської.

3. Ефективність реалізації цілей і завдань дидактичного менеджменту як системи управління навчанням і розвитком особистості в процесі інтелектуальної праці залежить від рівня сформованості управлінської компетентності педагога. Її формування забезпечується створенням умов для розвитку управлінської культури вчителя у освітньому середовищі вищої школи.

Перспективи подальших досліджень передбачають визначення критеріїв оцінки сформованості рівнів управлінської компетентності та відповідних їм стилів індивідуальної управлінської діяльності.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.: Знання України, 2005. – 804 с.
2. Агаманчук П.С. Ціннісні передумови формування експериментальних способів діяльності вчителя фізики / П.С.Агаманчук, В.В.Мендерецький //Педагогіка і психологія. – 2006. – №3. – С. 37-48
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. Методичний посібник для студентів магістратури/ Світлана Сергіївна Вітвицька. К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Гончаренко С.У. Проблеми гуманітаризації змісту шкільної освіти // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4 (25). – С.8-15
5. Ерасов Б.С. Социальная культура. Пособие для студентов высших учебных заведений / Б.С.Ерасов – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 591 с.
6. Опачко М.В. Дидактичний менеджмент: філософський аспект сутності поняття// Науковий вісник УжНУ. Серія Педагогіка. Соціальна робота. [ред. кол.: І.В.Козубовська]. – Ужгород: Вид-цтво «Говерла», 2016. – Вип. (2) 39. – С. 168-171
7. Опачко М.В. Основи дидактичного менеджменту. Частина 1: Проектування методичних систем у змісті підготовки майбутнього вчителя фізики. Навчально-методичний посібник. /Магдалина Опачко – Ужгород: Видавництво “Інватор”, 2014. – 132 с.
8. Опачко М.В. Основи дидактичного менеджменту. Частина 2: Організація та управління у методичній підготовці майбутнього вчителя. Навчально-методичний посібник. //Магдалина Опачко – Ужгород: Видавництво “Інватор”, 2014. – 114 с.
9. Павленко А. Культурологічний вимір сучасної фізичної освіти // Фізика та астрономія в школі/ А, Павленко, Т.Попова. – 2006. – №2. – С. 15-18
- 10.Попова Т.М. Методологічні і дидактичні засади реалізації культурно-історичної компоненти змісту освітньої галузі “Природознавство”. Монографія / Тетяна Миколаївна Попова. – Керч: РВВ КДМТУ, 2010. – 325с
- 11.Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера/П.Е.Решетников. – М.: Изд.центр: “ВЛАДОС”, 2000. – 301с.
- 12.Сагарда В. Складові системи підготовки педагогів природничих дисциплін /Володимир Сагарда // Zbornik : Ucitel prirodovednych predmetov na zaciatku 21. storocia. – Presov, 19. a 20. januar, 2006. – S. 36-41

Стаття надійшла до редакції 14.04.2017

Опачко Магдалина

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры педагогики и психологии

Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА

В статье раскрывается сущность управленческой компетентности учителя физики. Она формируется в процессе управленческой деятельности и основывается на управленческой культуре, содержание которой раскрывается посредством осмысления мировоззренческой культуры, культуры мышления, культуры организации взаимодействия в процессе обучения физике. Управленческая компетентность обеспечивает эффективность реализации целей и задач дидактического менеджмента как системы управления обучением и развитием личности в процессе интеллектуального труда. Формирование управленческой компетентности обеспечивается созданием условий для развития управленческой культуры учителя в образовательной среде высшей школы как в содержании специально организованной деятельности в процессе изучения курса “Основы педагогического мастерства” магистрантами-физиками, так и в период прохождения студентами педагогических практик.

Ключевые слова: культурологический подход, управленческая деятельность, управленческая культура учителя, управленческая компетентность педагога.

Опачко Magdalyna

Candidate of pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Pedagogy and Psychology
State Higher Educational Establishment “Uzhhorod National University”
Uzhhorod, Ukraine

CULTURE BASED APPROACH IN THE FORMATION OF MANAGEMENT COMPETENCE OF TEACHERS

The article deals with the essence of management competence of physics teachers. It is formed in the process of management activity and is based on management culture. The content of teacher management culture is determined on the basis of a cultural approach and regarded as a methodological approach which is used to overcome contradictions between values of material and spiritual culture, which exist in education. Information technology paradigm of training specialists, which replaced the industrial-technocratic one, should be substantially filled with culture-creative content. Culture management of teachers is based on the basic culture of teachers (ideological culture, culture of thinking and culture of interaction in learning physics) and is realized in their professional work through competencies, which include management. Management competence ensures effective implementation of the goals and objectives of management as the didactic learning management system and the development of personality in the process of intellectual work.

Key words: cultural approach, management activity, teacher management culture, teacher management competence.